

Mateusz KAMIONKA

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie¹

Institut Nauk o Polityce i Administracji

mattkamionka@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7316-145X>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2022.01.13>

GENEZA ISLAMSKIEGO ZAGROŻENIA TERRORYSTYCZNEGO W UZBEKISTANIE PO UPADKU ZSRR

ABSTRAKT: Artykuł ma na celu przybliżenie powstania ruchu radykalnych islamistów na terytorium niepodległego Uzbekistanu, szczególnie w czasie rządów Islama Karimowa, ostatniego przywódcy Socjalistycznej Republiki Uzbekistanu i zarazem pierwszego Prezydenta kraju. W artykule przeanalizowano liczne pozycje zagraniczne, szczególnie raporty związane z działalnością terrorystyczną organizacji islamskich w Azji Centralnej. Autor pragnie odpowiedzieć na pytanie, na czym polega różnica w polityce wobec religii Karimowa, a Shavkata Mirziyoyeva, który został Prezydentem po śmierci autorytarnego władcy. Różnica jasno pokazała, że zmiana polityki na bardziej liberalną pozwoliła zmniejszyć zagrożenie terrorystyczne w kraju.

SŁOWA KLUCZOWE: Uzbekistan, Azja Centralna, Terroryzm, Karimov, radykalizm islamski

---

THE RISE OF THE ISLAMIC TERRORIST THREAT IN UZBEKISTAN AFTER THE COLLAPSE OF THE USSR

ABSTRACT: The article aims to present the origins of the radical Islamist movement on the territory of independent Uzbekistan, especially during the rule of Islam Karimov, the last leader of the Socialist Republic of Uzbekistan and the first President of the country. The article analyzes numerous foreign articles, especially reports related to the terrorist activities of Islamic organizations in Central Asia. The author wants to answer the question of what is the difference in the policy towards religion between Karimov and Shavkat Mirziyoyev, who became President after the death of the authoritarian ruler. The difference clearly showed that the change to a more liberal policy made it possible to reduce the terrorist threat in the country.

KEYWORDS: Uzbekistan, Central Asia, Terrorism, Karimov, Islamic radicalism

---

¹ The Pedagogical University of Cracow, Poland.

WPROWADZENIE

Współczesna historia niepodległego Uzbekistanu to pasmo ciągłych problemów ze stabilizacją sytuacji wewnątrz kraju już od początku odzyskania niezależności 21 grudnia 1991 roku, kiedy to pierwszy sekretarz Ludowo-Demokratycznej Partii Uzbekistanu (a do listopada tegoż roku Komunistycznej Partii Uzbeckiej SRR) Islam Karimow wraz z dziesięcioma innymi przywódcami byłych już republik postanowił przekształcić ZSRR we Wspólnotę Niepodległych Państw, podpisując tzw. Protokół z Ałma-Aty, który był de facto przystąpieniem do Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) utworzonej na mocy porozumienia z Białowieży z 8 grudnia 1991 roku². Wkrótce po tych wydarzeniach Karimow został wybrany pierwszym prezydentem Uzbekistanu uzyskując 86% głosów, a jego rywal opozycjonista Mohammed Salih otrzymał 12,7% (dane centralnej Komisji wyborczej³). Jak wspominał opozycyjny kandydat na łamach portalu Radio Swoboda, „oczywiście wybory, które odbyły się w 1991 roku w Uzbekistanie w żadnym wypadku nie były demokratyczne. Co więcej, ich wyniki zostały sfalszowane. Jestem tego głównym świadkiem”⁴. Były to ostatnie częściowo wolne wybory w Uzbekistanie, w których do wyścigu o fotel prezydenta dopuszczono opozycjonistę, antykomunistę i kandydata, który stanowił realne zagrożenie dla widma autorytarnej władzy Karimowa. Sytuacja diametralnie zmieniła się dopiero 2 września 2016 roku, kiedy to pierwszy i jak dotąd jedyny prezydent Uzbekistanu zmarł. Władzę decyzją Oliy Majlis (Parlamentu Uzbeckiego) objął dotychczasowy premier Shavkat Mirziyoyev, który nie dość, że musiał zapanować nad spuścizną zmarłego prezydenta w jednym z najbardziej zamkniętych i autorytarnie rządzonych krajów regionu, to jeszcze zaprowadzić pokój między prześladowanymi przez poprzedniego prezydenta wyznawcami Islamu. Sytuację komplikuje również odrodzenie w sierpniu 2021 roku Islamskiego Emiratu Afganistanu, z którym to Uzbekistan od południa graniczy.

Celem niniejszego artykułu jest aktualna analiza potencjalnego zagrożenia bezpieczeństwa w Uzbekistanie związanego z ruchami islamskimi. Nadto istotne jest także wyjaśnienie przyczyn powstania owych ruchów zarówno w kontekście historycznym, jak i politycznym. Istotnym elementem opracowania jest również analiza polityki Prezydenta Shaykata Mirziyoyeva w stosunku do poprzedniego przywódcy kraju Islama Karimowa. Hipoteza badawcza pracy stanowi stwierdzenie, że mimo dalszej „niedoskonałości” systemu okres Prezydentury Mirziyoyeva wpływa pozytywnie na stabilizację kraju. W celu weryfikacji przyjętej hipotezy i przybliżenia genezy problemu autor przeanalizował literaturę tematu poszerzoną o studium przypadku. Większość wykorzystanych pozycji źródłowych, z racji swojej aktualności, to doniesienia prasowe i analiza raportów ze źródeł internetowych. Należy podkreślić,

---

² European Commission For Democracy Through Law, *Agreements establishing the Commonwealth of Independent States*, Strasbourg: Council of Europe 1994, s. 147.

³ A.C. Bowyer, *Political Reform in Mirziyoyev's Uzbekistan: Elections, Political Parties and Civil Society*, Washington D.C. 2018, s.42.

⁴ T.Gudawa, *Wybory Karimowa w Uzbekistanie*, Radio Swoboda, 10 stycznia 2000, <https://www.svoboda.org/a/24202038.html> (24.01.2022).

że dołożono wszelkich starań, aby pochodziły z wiarygodnych źródeł i były informacjami sprawdzonymi. Warto również zaznaczyć, że temat Uzbekistanu znacznie ustępuje popularnością zarówno innemu obszarowi postsowieckiemu, jakim jest wschodnia Europa, jak i pobliskiemu Afganistanowi, tym samym nie ma na polskim rynku wydawniczym dużej liczby publikacji na ten temat. Wśród monografii opisujących problem ruchów terrorystycznych w Azji Centralnej na szczególną uwagę zasługuje publikacja Ahmeda Rashida pt. *Dżihad – Narodziny wojującego islamu w Azji Środkowej*⁵, która – mimo że wydana została w 2002 roku – nie straciła swojej aktualności, szczególnie przy analizie historycznych związków opisywanego regionu z Islamem. Informacji o współczesnym Uzbekistanie dostarczyć może natomiast publikacja Anthonego C. Bowyera pt. *Political Reform in Mirziyoyev's Uzbekistan: Elections, Political Parties and Civil Society*⁶. Wspomnieć należy również o analizach Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych i Ośrodka Studiów Wschodnich, które poruszają temat Uzbekistanu w kontekście bezpieczeństwa, a są bezapelacyjnie najlepszym źródłem wiedzy w Polsce w temacie omawianego regionu.

ISLAMSKE UGRUPOWANIA TERRORYSTYCZNE DZIAŁAJĄCE W AZJI CENTRALNEJ

Zarówno pojęcie „ekstremizm”, jak i „terroryzm” posiadają niedookreślony zakres znaczeniowy w nauce, co prowadzi między innymi do tego, że obecnie istnieje ponad dwieście definicji terroryzmu. Kwestia obu pojęć była wielokrotnie dyskutowana i opisywana na łamach licznych publikacji naukowych. Warto podkreślić w kontekście problematyki dodatkowo znaczenie pojęcia „radykalizmu”, które w przeciwieństwie do ekstremizmu nie wyłącza swoich zwolenników z przestrzeni legalizmu. Często islamscy duchowni prezentują radykalne postawy, ale nie przekraczają ram prawnych obowiązujących w Uzbekistanie. Postępujący radykalizm jednak może spowodować działania ekstremistyczne, co następnie może prowadzić do działań terrorystycznych. Trudno jest jednak zdefiniować, kiedy granice pojęciowe między „radykalizmem” a „ekstremizmem” się zacierają (często oba pojęcia są wykorzystywane zamiennie), ale oba można połączyć ze zjawiskiem terroryzmu, który – jak już wspomniano – jest pojęciem wielopłaszczyznowym i wieloznaczeniowym. Wspólne elementy dla większości definicji terroryzmu to: stosowanie przemocy, siły lub groźby jej użycia, planowanie działania i jego cele, polityczne motywy, wywoływanie poczucia zagrożenia i strachu, wykorzystywanie mediów w celu nagłośnienia danej sprawy oraz nieobliczalność działań sprawców, jednak decydującym czynnikiem służącym jako kryterium oceny aktów terrorystycznych powinna być przestępcza intencja popełnienia aktu, a nie przyczyny, jakie prowadzą do jego popełnienia. Na przestępczy aspekt omawianego zjawiska zwróciła uwagę Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 49/60 (przyjęta 9 grudnia 1994 r.), zatytułowana „Środki ma-

⁵ Vide A. Rashid, *Dżihad- Narodziny wojującego islamu w Azji Środkowej*, Warszawa 2003.

⁶ Vide A.C. Bowyer, *op. cit.*

jące na celu wyeliminowanie międzynarodowego terroryzmu”, zawiera ona komentarz opisujący terroryzm jako: „przestępstwa kryminalne, które mają na celu bądź są obliczone na spowodowanie stanu zagrożenia społeczeństwa, grupy osób bądź określonej osoby po to, by osiągnąć cele polityczne, w żadnych okolicznościach nie podlegają usprawiedliwieniu, nawet jeśli względy polityczne, filozoficzne, ideologiczne, rasowe, etniczne, religijne bądź innej natury byłyby powoływane dla usprawiedliwienia tych przestępstw”⁷. Państwa członkowskie ONZ nadal nie mają uzgodnionej jednej definicji terroryzmu, a fakt ten stanowi główną przeszkodę dla znaczących międzynarodowych środków zaradczych. Konsensus terminologiczny byłby konieczny dla jednej kompleksowej konwencji w sprawie terroryzmu, którą niektóre kraje preferują w miejsce obecnych dwunastu fragmentarycznych konwencji i protokołów. Jednak nawet treść artykułu może rozwiewać nadzieje na konsens, ponieważ „terrorysta” dla jednego kraju jest „bojownikiem o wolność” dla innego.

Aby zrozumieć powyższy podział na organizacje „radykalne”/„ekstremistyczne” oraz „terrorystyczne”, a przy tym poznać poziom zagrożenia islamskim terroryzmem w Azji Centralnej, należy przede wszystkim scharakteryzować typy organizacji jakie działają na tym obszarze. Są to:

- organizacje, które unikają przemocy w głoszeniu swoich tez, nawet jeśli są radykalne. Przykładami takich organizacji jest Hizb at-Tahrir (Partia Wyzwolenia) oraz Tablighi Jamaat (Partia Głosząca). Nie stanowią one bezpośredniego zagrożenia dla bezpieczeństwa i obserwacja poszczególnych członków charakteryzujących się największym radykalizmem może być wystarczająco dobrym rozwiązaniem w kwestii monitorowania tego typu organizacji;
- brutalne „islamsko-nacjonalistyczne” grupy, dla których polityka narodowościowa jest wyznacznikiem ich celów ideowych⁸. Organizacje te koncentrują się na teologicznym znaczeniu „obrony dżihadu”, czyli bezpośredniej obronie przed zagrożeniem ze strony świeckich rządów czy okupacji zewnętrznej. Jeśli nie koncentrować się na ich islamskim zabarwieniu, można przyjąć, że grupy te kontynuują dalszą wojnę antykolonialną i narodowowyzwoleńczą (np. w Uzbekistanie ideologia ta bazuje na tradycji antyrosyjskiego powstania odbywającego się w Dolinie Fergańskiej w 1898 roku, któremu dowodził Muhammed Ali Khalfa). Jednakże z punktu widzenia bezpieczeństwa zaletą tych grup jest to, że chcą podbić i rządzić na ograniczonym obszarze. Ich specyficzna „terytorialność” sprzyja negocjacjom z władzą centralną i w razie ich słabego położenia taktycznego na danym obszarze mają mniejszy wpływ na lokalną politykę;
- organizacje typu „ISIL/Da'esh” lub „Al-Qaeda”, które można również określić jako dżihadystów salafickich. Salafizm skupia się na ścisłej, dosłownej interpretacji religii. Teksty religijne są natomiast uważane za jedyne źródło autorytetu. Przestrzegane są, aby uniknąć ludzkiego egoizmu prowadzącego do niesprawiedliwości i braku ochrony

⁷ Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism, A/RES/49/60 – Annex, 9 December 1994, pkt 3.

⁸ R. Olivie, *Généalogie de l'islamisme*, 2e éd. [A Genealogy of Islamism], Paris 2001, s. 101.

dla najsłabszych jednostek. Dla Salafitów słuszna może być tylko jedna wizja islamu, co czyni ich społeczność z jednej strony bardzo heterogenną, z drugiej zaś często podzieloną. Warto podkreślić, że wspomniany już Dżihadyzm jest jedną z podgrup Salafizmu. Wyznawcy wierzą, że tylko poprzez przemoc są w stanie wpłynąć na politykę w świecie muzułmańskim.

Różnica między wyżej opisanymi grupami polega również na tym, że nie wierzą w nawracanie „niewiernych” na swoje idee, jak robi to większość islamistów, a ich celem jest narzucanie swoich idei poprzez przymus, podbój czy poprzez terroryzm. Podobnie jak „Islamo-nacjoniści” powstają w warunkach opresyjnego rządu autorytarnego, ale w przeciwieństwie do nich nie są skoncentrowani tylko na wrogach ze swojego regionu (np. lokalnych rządach autorytarnych). Ich drugim celem jest też „daleki wróg”, którym często są USA, szeroko pojęta Europa, a także Rosja, i na nim też koncentrują swoją walkę.

ŹRÓDŁA KONFLIKTU

Analizując geopolityczną sytuację Uzbekistanu należy podkreślić jego położenie geograficzne w samym centrum Azji Centralnej. Graniczy na południu z Turkmenistanem i Afganistanem, na zachodzie i od północy z Kazachstanem, od wschodu natomiast z Tadżykistanem i Kirgistanem. Według publicznych danych CIA w liczącym ponad 30 milionów mieszkańców Uzbekistanie 83,8% mieszkańców stanowią etniczni Uzbeki. Należy jednak dodać, że w sąsiednich republikach zamieszkuje ponadto 6 mln etnicznych Uzbeków⁹, którzy nie zostali przesiedleni, ale żyją tam od wieków (np. północny Afganistan – Prowincja Dżawzdżan). 88% mieszkańców Uzbekistanu to muzułmanie¹⁰. Region Azji Centralnej był tradycyjnie bardzo silnie zislamizowany, chociaż znajdował się na peryferiach islamskiego świata. Nie przeszkadzało to jednak w tym, że aż do rewolucji bolszewickiej to właśnie islam stanowił podstawową tożsamość mieszkańców większości terenów Azji Centralnej i regulował niemal wszystkie aspekty życia społeczno-politycznego. Radykalny islam mógł jednak paść na podatny grunt tylko w warunkach kryzysu tożsamości czy załamania się gospodarki regionu, jakie nastąpiło w regionie po upadku ZSRR. Azja Centralna nie została opanowana po upadku władzy radzieckiej przez radykalny islam, między innymi ze względu na:

- głębokie i trwałe zmiany społeczne pozostawione przez okres komunizmu wśród mieszkańców Uzbekistanu;
- postępującą westernizację;
- strach społeczeństwa przed wojną, niestabilnością wewnętrzną;
- kontrolę służb bezpieczeństwa nad społeczeństwem;

⁹ N. Kasymova, *Uzbekistan and The Challenges of Creating a Regional Security System Within Central Asia*, Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars, Kennan Institute Occasional Papers Series #279, 2001, s. 4.

¹⁰ CIA, *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/uzbekistan/#people-and-society> (24.01.2022).

- kontrolę państwa nad duchowieństwem i edukacją religijną;
- dostęp do telewizji rosyjskiej dla wciąż dużej liczby rosyjskojęzycznych obywateli Azji Centralnej;
- propagandę władz mających na celu zdyskredytowanie ruchów islamskich¹¹.

Mimo to na początku lat 90. XX wieku zaistniały trzy główne źródła problemów, które doprowadziły do rozwoju skrajnych organizacji islamistycznych tj. nierówności społeczne, odrodzenie religijne po okresie radzieckiego ateizmu oraz autorytarny charakter nowych rządów na obszarze Azji Centralnej. Warto jednak zauważyć, że problem ten występował we wszystkich nowo powstałych republikach postradzieckich tego obszaru. Dodatkowy problem stanowił odziedziczony po ZSRR przebieg granic – często narody zostały sztucznie podzielone przez okupantów. Najwięcej ekonomicznie na upadku ZSRR straciły trzy największe grupy społeczne w Uzbekistanie: robotnicy rolni, robotnicy budowlani i pracownicy fabryk oraz tzw. „budżetniki”, czyli pracownicy administracji aparatu państwowego. Dla większości społeczeństwa okres ten stał się „nowym ubóstwem” (*new poor*)¹². Podobnie natomiast jak w innych republikach nieliczne, uprzywilejowane systemowo klany stworzyły „Nowych Uzbeków”. Zwiększyły się wpływy zorganizowanych grup przestępczych (w tym tych zajmujących się handlem narkotykami). Dodatkowo dochodziły negatywne tendencje demograficzne, które mogły spowodować ogromne bezrobocie w niedługim okresie czasu. To właśnie bezrobotna młodzież, których rodzice stracili prace w okresie przemian, była najbardziej narażona na religijną radykalizację.

Upadek ZSRR nie spowodował automatycznego nawrócenia ateistycznego społeczeństwa na islam. Okres transformacji był bardziej poszukiwaniem stabilności w postradzieckiej rzeczywistości, która dla części społeczeństwa była jedyną drogą rozwoju. Dodatkowo wzrost tendencji nacjonalistycznych na obszarze Azji Centralnej sprzyjał religijności, jako części kultury lokalnej – swojej, w przeciwieństwie do radzieckiego ateizmu czy rosyjskiego prawosławia. Ważnym aspektem jest też zjawisko tzw. Islamu ludowego. Krzysztof Strachota i Maciej Falkowski przekonują, że polityczny islam jest zjawiskiem o niewielkim zasięgu w skali regionu. Zdecydowana większość mieszkańców traktuje religię wyłącznie jako element tożsamości i tradycji, oddzielając ją od kwestii politycznych. Dominującym nurtem w centralno-azjatyckim islamie jest wspomniany już islam ludowy, który jest ważny dla samoidentyfikacji mieszkańców regionu i w praktyce koncentruje się na zachowaniu tradycji, obrzędowości i kultywowaniu religii w kręgu rodzinnym bądź sąsiedzkim. Przemieszany z tradycją nie ma nic wspólnego z ortodoksyjnym islamem, jest z nim wręcz sprzeczny¹³. Jednak to właśnie bezpośrednio po upadku ZSRR w pogrążonym w chaosie wschodnim Uzbekistanie, w Dolinie Fergańskiej, pojawiły się pierwsze grupy fundamentalistów Islamskich z organizacji Adolat, które miały na celu przywrócenie porządku na ulicach i uregulowanie cen na lokalnych baza-

¹¹ K.Strachota, M. Falkowski, *Dżihad i Nowa Wielka Gra*, „Punkt Widzenia”, Wyd. OSW, styczeń 2010, s.14.

¹² Alisher Ilkhamov, *Impoverishment of the Masses in the Transition Period: Signs of an Emerging 'New Poor' Identity in Uzbekistan*, „Central Asian Survey” 2001, s. 34.

¹³ K. Strachota, M. Falkowski, *op. cit.*, s.10.

rach (tutaj warto zaznaczyć podobieństwo do słynnego „blitzkriegu” Talibów w Afganistanie w 2021 roku, gdzie również miejscowa ludność zaakceptowała radykalne grupy Talibów jako te, które miały przewrócić porządek).

Islām Abduganijewicz Karimow od końca lat 80. XX wieku, jeszcze jako I sekretarz Komunistycznej Partii Uzbeckiej SRR, pod pretekstem sprzeciwu wobec Gorbaczowskiej „Pierestrojki” zapoczątkował rządy autorytarne w republice. Karimow wierzył, podobnie jak jego sowieccy poprzednicy, że można tłumić i osłabić fanatyzm religijny poprzez państwową regulację praktyk religijnych, co jednak spowodowało, że ugrupowania ekstremistyczne działały w podziemiu¹⁴. Popęłił tym samym błąd podobny do tych, które popęłniły kraje Bliskiego Wschodu w drugiej połowie XX wieku, zakazując umiarkowanemu islamowi naturalnego rozwojowi w kierunku świeckości, co doprowadziło do sytuacji, w której tylko skrajne, nielegalne grupy religijne były jedyną formą sprzeciwu wobec władzy. Jako że konflikt między Karimowem a organizacjami ekstremistycznymi nasilał się, szczególnie w dolinie Fergańskiej, prezydent zdecydował się na siłowe rozwiązania. I tak w styczniu 1992 roku użył służb porządkowych do brutalnej pacyfikacji protestów studenckich. Przesłanie, jakie temu towarzyszyło, było jasne: uzbecki rząd nie będzie tolerował przejawów radykalnego islamu, o czym świadczą też słowa Karimowa wypowiedziane w lipcu 1992 roku: „Konieczne jest wyprostowanie mózgów, setki osób, aby można było ocalić życie tysiącom”¹⁵. Warto zaznaczyć, że społeczeństwo uzbeckie narażone było na inwigilację przez służby bezpieczeństwa nawet na większą skalę niż w sąsiednich republikach. Doprowadziło to do sparaliżowania wszelkiej aktywności społecznej po 1991 roku, w tym także religijnej. Zniszczona została tradycyjna instytucja społeczeństwa uzbeckiego, tak było np. w przypadku mahalii (tradycyjnego samorządu dzielnicowego)¹⁶. Jak podkreśla Mariya Omelicheva, która analizowała przemówienia prezydentów i dyskurs medialny w Kazachstanie i Uzbekistanie wobec Islamu, władza centralna przedstawia się jako jedyna siła mogąca obronić ludność przed terrorystami. Ponadto zauważyła, że za wszelkie niedociągnięcia polityki społecznej i ekonomicznej w państwie władza obwinia radykalny islam¹⁷. Prezydent Karimowa już od kwietnia 1991 roku (po słynnej kłótni z późniejszym przywódcą Tohirem Juldaszewem w Namanganie) do końca swojej prezydentury w skrajnych uzbeckich ruchach islamskich widział zagrożenie dla egzystencji swoich rządów.

Pierwszą organizacją islamską działającą już w niepodległym Uzbekistanie była wspomniana już organizacja Adolat, czyli grupa ruchu sprawiedliwości, która była jednym z wczesnych radykalnych ruchów islamskich i miała początki w uzbeckiej części Doliny Fergany.

¹⁴ M. Brill Olcott, *The War on Terrorism in Central Asia and the Cause of Democratic Reform*, „Demokrati-zatsiya”, Vol. 11, 2003, s. 89.

¹⁵ Human Rights Watch, *Straightening Out the Brains of One Hundred: Discriminatory Political Dismissals in Uzbekistan*, Helsinki Watch, Kwiecień 1993.

¹⁶ T. Wallas, *Autorytarne systemy polityczne w Azji Centralnej- wnioski dla Unii Europejskiej* [w:] *Relacje Unii Europejskiej z Azją Centralną – Uwarunkowania, Wyzwania, Efekty*, T. Wallas, R. Fiedler (red.), Poznań 2018, ss. 35–36.

¹⁷ M.Y. Omelicheva, *Islam and power legitimization: instrumentalisation of religion in Central Asian States*, „Contemporary Politics” 2016 22(2), s. 157.

Ten gęsto zaludniony region podzielony politycznie między Uzbekistan, Tadżykistan i Kirgistan stał się epicentrum odrodzenia islamu w Azji Środkowej. Warto podkreślić, że dolina ta była politycznym i kulturalnym ośrodkiem islamu w Azji Środkowej od samego początku istnienia tejże religii na tym terenie i matecznikiem świętych mężów, uczniów, mistyków i wojowników, których wiedza i nauki rozprzestrzeniały się po całym muzułmańskim świecie¹⁸. Przywódcy Adolatu wezwali do utworzenia państwa islamskiego w Uzbekistanie, które miało być rozwiązaniem wszechobecnych problemów społeczno-gospodarczych w kraju. W latach 1991–92 milicja Adolatu zajęła uzbeckie miasto Namangan, gdzie stworzyła siedzibę całego ruchu w zajęтым budynku byłej Komunistycznej Partii Uzbekistanu, a jego najbardziej radykalni członkowie angażowali się w brutalne działania przeciwko władzom świeckim, wywołując reakcję władz¹⁹. Uzbecki rząd początkowo nie zdawał sobie sprawy, kim są ekstremiści islamscy i czego żądają²⁰. Po wyparciu ugrupowania przez wojska Uzbeckie z zajętych terenów liderzy ruchu znaleźli schronienie w Tadżykistanie, gdzie walczyli w tadżyckiej wojnie domowej (1992–1997). Ostatecznie dawne kierownictwo organizacji Adolat stworzyło rdzeń Islamskiego Ruchu Uzbekistanu (dalej: IMU, z ang. *The Islamic Movement of Uzbekistan*), znany z serii brutalnych ataków terrorystycznych w Azji Środkowej. IMU ogłosił swoje żądania latem 1999 r. (to w tym okresie odbywały się słynne Kryzysy batkańskie) i został początkowo powołany w celu obalenia świeckiego reżimu Uzbekistanu. Później rozszerzył swoją misję o utworzenie regionalnego kalifatu islamskiego (państwa islamskiego kierowanego przez najwyższego przywódcę religijnego i politycznego zwanego kalifem). Sama jednak geneza tego ruchu sięga lat 90. XX wieku, kiedy to organizację zakładali nieżyjący już Tohir Juldaszew i Jumaboi Khodjiyev (znany także jako Juma Namangani)²¹. Strategia Prezydenta Karimowa opierała się na krótkoterminowych represjach zwolenników radykalnych grup, była ona jednak nieefektywna, a stosowanie jej w dłuższym okresie czasu spowodowałoby niewątpliwą jego porażkę.

W 2001 roku Uzbekistan nieoczekiwanie uzyskał sojusznika w wojnie z islamistami w regionie. Jediną ceną za pomoc USA z walce z terroryzmem (szczególnie z najbardziej aktywnym ugrupowaniem w tym okresie – Islamskim Ruchem Uzbekistanu, IMU) była obietnica przeprowadzenia demokratycznych reform, których jednak Prezydent nie przeprowadził do swojej śmierci²². Dzięki pomocy koalicji zaangażowanej w Afganistanie uzbeckie organizacje terrorystyczne straciły bazę logistyczną i tym samym przestały być priorytetowym zagrożeniem dla uzbeckiego rządu. Największe straty ponieśli w początkowej fazie operacji antyterrorystycznej w Afganistanie kierowanej przez Zachód i musieli wycofać się do Południowego

---

¹⁸ A. Rashid, *op. cit.*, s. 35.

¹⁹ T.M. Sanderson, D. Kimmage, D.A. Gordon, *From the Fergana Valley to South Waziristan*, Washington D.C. 2010, s. 4–5.

²⁰ A. Rashid, *op. cit.*, s. 174.

²¹ Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg / IFSH (ed.), *OSCE Yearbook 2015*, Baden-Baden 2016, s. 127.

²² M. Brill Olcott, *op. cit.*, s. 89.

Waziristanu, obszaru plemiennego administrowanego federalnie, znajdującego się w północno-zachodniej prowincji pogranicza Pakistanu wzdłuż granicy z Afganistanem. Tam spotkali się z innymi dżihadystami, którzy również uciekli z amerykańskiej pułapki w czasie bitwy o Tora Bora. Po tych wydarzeniach IMU skoncentrował się na walce w podziemiu, posługując się typową strategią walki terrorystycznej. Islamski Ruch Uzbekistanu brał udział w atakach na żołnierzy amerykańskich i koalicyjnych w Afganistanie oraz planował ataki na amerykańskie placówki dyplomatyczne w Azji Środkowej. W maju 2003 r. kirgiskie siły bezpieczeństwa rozbiły komórkę IMU, która próbowała przeprowadzić atak bombowy na ambasadę USA i pobliski hotel w Biszkeku w Kirgistanie. Przed październikiem 2001 roku IMU zajmował się głównie atakami w samym Uzbekistanie i uważa się, że był odpowiedzialny za detonację pięciu bomb samochodowych w Taszkencie w lutym 1999 r. Bojownicy IMU w latach 1999–2000 wzięli również cudzoziemców jako zakładników, w tym czterech obywateli USA zajmujących się turystyką górską (sierpień 2000 r.) oraz czterech Japończyków-geologów i ośmiu żołnierzy kirgiskich (sierpień 1999 r.)²³.

Najbardziej krwawe wydarzenie związane z walką z islamistami w wykonaniu Prezydenta Karimowa miało miejsce na placu Bobura w Andżanie 13 maja 2005 roku. To właśnie wtedy wybuchły protesty w całym mieście, a na ulicach strajkowało kilka tysięcy mieszkańców. Oskarżając protestujących o przynależność do IMU oraz Hizb ut-Tahrir, Narodowa Służba Bezpieczeństwa Uzbekistanu otworzyła ogień do manifestantów, w wyniku którego śmierć poniosło ponad 1500 osób²⁴. Brak w czasie ulicznych protestów widocznych symboli religijnych mogłby wskazywać, że to nie radykalizm był przyczyną zamieszek. Wydarzenia te były ogromną tragedią dla regionu. Z jednej strony pogłębiły nienawiść do urzędującego prezydenta, z drugiej zasiały ogromny strach wśród ludności cywilnej Doliny Fergańskiej. Warto też podkreślić, jak wyglądała ocena tych wydarzeń poza Uzbekistanem. O ile Rosja wspierała Karimowa i podtrzymywała narrację o zbrojonych grupach dowodzonych przez obcokrajowców chcących obalić rząd, to na zachodzie skrytykowano rozstrzelanie protestujących i nałożono na Uzbekistan sankcje (szczególnie dotkliwe dla przemysłu bawełnianego, z którego słynie Uzbekistan), co przekreśliło jakiejkolwiek dalsze szanse na współpracę z krajami Zachodu. Od tej pory Prezydent Karimow szukał poparcia dla kontynuacji swoich autorytarnych rządów już tylko w Moskwie i Pekinie.

Wykształcone w ostatnich latach przez odwilż liberalne elity zostały prawie całkowicie odsunięte na bok i zmarginalizowane²⁵. Dopiero pod koniec panowania Karimowa, dziesięć lat po tragicznych wydarzeniach na wschodzie kraju, w marcu 2015 roku pod naciskiem USA, prezydent uwolnił islamskiego imama Hayrullaha Hamidova z więzienia i zapoczątkował dialog

²³ *Islamic Movement of Uzbekistan (IMU)*, <https://irp.fas.org/world/para/imu.htm> (24.01.2022).

²⁴ J. Donovan, *Former Uzbek Spy Accuses Government of Massacres, Seeks Asylum*, *RFE/RL*, 1 sierpnia 2008, https://www.rferl.org/a/Former_Uzbek_Spy_Seeks_Asylum/1195372.html (24.01.2022).

²⁵ Z. Baran, F. Starr, C.E. Svante, *Islamic Radicalism in Central Asia and the Caucasus: Implications for the EU*, „Silk Road Paper”, Uppsala, Sweden 2006, s.39.

o miejscu religii w uzbeckim społeczeństwie²⁶. Dopiero śmierć pierwszego, i jak do tej pory jedynego Prezydenta Uzbekistanu, we wrześniu 2016 roku, dała szansę na zmiany w kraju.

POLITYKA WYZNANIOWA PREZYDENTA SHAVKATA MIRZIYOYEVA

W czasie pierwszej kadencji nowego (od 2016 dopiero drugiego) Prezydenta Uzbekistanu kluczowa okazała się strategia reform nastawionych na liberalizację polityki państwowej w sferze religii, rozwój kultury tolerancji i człowieczeństwa, wzmocnienie harmonii międzywyznaniowej, a także stworzenie niezbędnych warunków do zaspokajania potrzeb religijnych osób wierzących²⁷. Mimo że w dalszym ciągu krytykowana jest szybkość zmian, jakie postępują w Uzbekistanie, nie można zaprzeczyć, że sytuacja muzułmanów znacząco się zmieniła w ciągu ostatnich lat kadencji Mirziyoyeva. W dalszym jednak stopniu istnieją problemy takie jak:

- procedury rejestracji, ponownej rejestracji i rozwiązania organizacji religijnych (w tym organizacji misyjnych);
- normy regulujące problematykę stroju religijnego oraz wyglądu w placówkach oświatowych i urzędach państwowych;
- zapewnienie swobody nauczania religii dzieci przez rodziców, a także uczęszczania dzieci do meczetów;
- literatura religijna i przedmioty religijne (dopuszczalność sprawdzania treści, aby uniknąć literatury ekstremistycznej);
- kwestia liberalizacji przepisów dotyczących przeciwdziałania ekstremizmowi i terroryzmowi o podłożu religijnym, odpowiedzialności administracyjnej i karnej za przestępstwa w tym obszarze;
- humanizacja zamiast wiktymizacji tj. uwalnianie „więźniów sumienia”, kasowanie „czarnych list”, powrót rodaków ze stref konfliktów zbrojnych operacji „Mehr”.

Powyższe problemy nie wynikają często z problemów natury administracyjnej, a z „ciążaru przeszłości”. Wciąż część aparatu władzy obawia się możliwości radykalizacji, szczególnie młodzieży np. w rzeczywistości wirtualnej. Dochodzi do tego zawile i anachroniczne prawo. Dotychczasowa praktyka prawna nie wprowadza dokładnych rozróżnień między pojęciami terroryzmu, ekstremizmu religijnego, separatyzmu, fundamentalizmu itp., co negatywnie wpływa na pracę organów bezpieczeństwa, które często reagują niewłaściwie. Brak szczegółowych regulacji prawnych wpływa również na prawidłowe ustalenie przez służby, czy doszło do czynu niebezpiecznego społecznie, w jakim stopniu sprawca jest winny, oraz innych okoliczności istotnych dla prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy. Pozytywny wpływ

---

²⁶ T.F. Lynch III, Michael Bouffard, Kelsey King, and Graham Vickowski, *The Return of Foreign Fighters to Central Asia: Implications for U.S. Counterterrorism Policy*, „Strategic Perspectives” 2016, s. 22.

²⁷ *Uzbekistan – na nowym etapie swobody religii i ubieżdzenij*, Muslim.uz, sierpień 2018, <http://old.muslim.uz/index.php/rus/stati/item/9829> (24.01.2022).

przeprowadzanych reform należy również oceniać przez pryzmat tego, że instytucje rządowe zaczynają zdawać sobie sprawę, że problemów w sferze religijnej nie da się rozwiązać za pomocą jednorazowych aktów administracyjnych i prawnych (np. w postaci dekretów prezydenckich i decyzji). Ponadto Uzbekistan z wielu powodów stara się odpowiadać na zewnętrzną krytykę dotyczącą realizacji swobód religijnych, co wiąże się z obowiązkiem wprowadzenia w życie podpisanych traktatów i deklaracji międzynarodowych, poprawy klimatu inwestycyjnego, zwiększenia stabilności jako gwaranta rozwoju turystyki itp.

Obecnie największym problemem dla bezpieczeństwa Uzbekistanu jest import islamskiej rewolucji z Afganistanu, szczególnie przez graniczący Wilajet²⁸ Surhandaryjski. Mimo to ten środkowoazjatycki kraj jest nadal uważany za najmniej narażony na atak terrorystyczny z Afganistanu. Uzbekistan ma dobrze ufortyfikowaną granicę, z silną armią narodową i strażą graniczną. Ponadto Stany Zjednoczone wspierały działania antyterrorystyczne Uzbekistanu i ich zdolności zachowania bezpieczeństwa udzielając pomocy finansowej. Wysiłki dyplomatyczne obejmują dwustronne konsultacje polityczne, które odbywają się co roku. Również część amerykańskiego sprzętu ewakuowanego z Afganistanu została przekazana rządowi uzbeckiemu, w tym 300 pojazdów odpornych na miny typu MRAP (ang. *Mine Resistant Ambush Protected*)²⁹.

Problemem są powroty byłych członków Da'esh z Syrii i Iraku, radykalizacja samych Uzbeków, szczególnie w regionie Doliny Fergańskiej, a także ekstremizm Uzbeków mieszkających poza granicami kraju. W 2015 r. w Syrii walczyło od 500 do 1000 etnicznych Uzbeków, przy czym uważa się, że większość z nich pochodziła z południowego Kirgistanu³⁰. Po klęsce Państwa Islamskiego w 2020 roku rząd, w ramach operacji o kryptonimie „Meher”, repatriował 98 swoich obywateli (25 kobiet i 73 dzieci) mieszkających do tej pory w obozach dla byłych członków Państwa Islamskiego³¹. Dzięki pięciu odsłonom wspomnianej operacji, do ojczyzny w ciągu ostatnich lat powróciło z Syrii i Iraku 438 kobiet i dzieci³². Uzbekistan pracuje również nad nowelizacją ustawy przeciwko praniu brudnych pieniędzy, które mogą zostać przeznaczone na działalność terrorystyczną, dlatego od 2020 roku banki komercyjne mają obowiązek raportować wszystkie transfery zagraniczne na kwotę większą niż 10.000 dolarów miesięcznie dla klientów indywidualnych. Również na lata 2021–2030 przewidziana

---

²⁸ Wilajet (tur. vilâyet, z arab. ولاية wilāyah), także wilaja – w Imperium Osmańskim od 1864 r. nazwa prowincji, z arabskiego waliyah (zarządzać). Obecnie nazwą tą określane są jednostki najwyższego stopnia podziału administracyjnego w niektórych państwach, między innymi w Azji Centralnej.

²⁹ J. Kucera, *U.S. Defends Giving Armored Vehicles to Uzbekistan*, „Eurasianet”, 5 lipiec 2015, <http://www.Eurasianet.Org/Node/74126>.

³⁰ N. Tucker, *Public and State Responses to ISIS Messaging: Uzbekistan*, CERIA, Brief No. 12 (Washington, DC., Luty 2016, <http://centralasiaprogram.org/blog/2016/02/16/public-and-state-responses-to-isis-messaginguzbekistan/> (24.02.2022)).

³¹ *Uzbekistan repatriates 98 ISIS-linked women and children from Syrian camps*, „Alarabiya”, 08 grudnia 2020, <https://english.alarabiya.net/News/world/2020/12/08/Uzbekistan-repatriates-98-ISIS-linked-women-and-children-from-Syrian-camps> (24.02.2022).

³² *Operation “Mehr-5”: 93 women and children are returned from Syria*, „Yangi O‘zbekiston”, 2 maj 2021, <https://yuz.uz/en/news/operation-mehr-5-93-women-and-children-are-returned-from-syria> (24.01.2022).

jest całkowita wymiana klasycznych dowodów osobistych na biometryczne, co umożliwi między innymi zwiększenie bezpieczeństwa na przejściach granicznych³³. Uzbekistan nadal jednak widzi poważne zagrożenie w religijnej radykalizacji migrantów zarobkowych, szczególnie mieszkających w Rosji. Właśnie do tych obywateli skierowana została kampania społeczna ukierunkowana na informowanie, jak złe mogą być skutki fanatyzmu islamskiego, która szczególnie widoczna była na portalach społecznościowych i komunikatorach.

Uzbekistan ponadto wchodzi w skład licznych organizacji międzynarodowych mających na celu walkę z terroryzmem, takich jak Organizacja Współpracy Islamskiej, Komitet ONZ ds. Zwalczania Terroryzmu oraz jednostka ds. walki z terroryzmem w ramach OBWE. Podczas szczytu Szanghajskiej Organizacji Współpracy w 2020 roku Prezydent Mirziyoyev zaproponował zwiększenie współpracy i wymiany informacji między państwami członkowskimi w przeciwdziałaniu zagrożeniu terroryzmem i ekstremizmem. Regionalna Struktura Antyterrorystyczna SCO posiada siedzibę w Taszkencie, a Uzbekistan uczestniczył w jej treningach, które w 2020 roku odbyły się w Rosji. Uzbekistan ponadto angażuje się również w działania związane z walką z terroryzmem w strukturach Wspólnoty Niepodległych Państw, której przewodniczył w Komitecie Wykonawczym w 2020 r. Uzbekistan kontynuował także współpracę dwustronną z innymi krajami (Indiami, USA i Chinami) mającą na celu walkę z terroryzmem. Warto jednak nadmienić, że w okresie 2008–2020 w Uzbekistanie dokonano tylko jednego zamachu terrorystycznego w mieście Xonobod w prowincji Andiżan, w którym zginęły 2 osoby³⁴. Do zamachu przyznała się organizacja Islamic Jihad Union powiązana z Al-Qaedą³⁵. Natomiast ostatnim zamachem terrorystycznym był incydent z dnia 28 września 2015 roku, kiedy to napastnik rzucił dwie bomby zapalające w kierunku ambasady Stanów Zjednoczonych w mieście Taszkent, stolicy Uzbekistanu. W ataku nie odnotowano żadnych ofiar. Żadna grupa ponadto nie przyznała się do odpowiedzialności za zamach³⁶.

PODSUMOWANIE

Uzbekistan od uzyskania niezależności w 1991 roku był potencjalnie zagrożony przez odradzające się ruchy radykalnych muzułmanów, którzy pragnęli w Centralnej Azji stworzyć swój Emirát. Rządy Prezydenta Karimowa charakteryzowały się totalitarnym podejściem do kwestii religii w kraju, a kulminacją jego wojny ze społeczeństwem było rozstrzelanie na jego rozkaz protestujących w mieście Andiżan, którzy rzekomo mieli być dowodzeni przez terrorystów z zagranicy. Mimo jego zbrodniczej polityki to właśnie na terenie Uzbekistanu rozwinęły

³³ *Citizens can apply for ID-cards online*, KUN.UZ, 4 styczeń 2021, <https://kun.uz/en/news/2021/01/04/citizens-can-apply-for-id-cards-online> (24.01.2022).

³⁴ Farangis Najibullah, *Uzbek Attacks Trip Alarm Bells In Ferghana*, Radio Swoboda, Maj 27, 2009, https://www.rferl.org/a/Uzbek_Attacks_Trip_Alarm_In_Ferghana/1740949.html (24.01.2022).

³⁵ United Nations Security Council, *Islamic Jihad Group*, https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267/faq_sanctions_list/summaries/entity/islamic-jihad-group (24.01.2022).

³⁶ *Global Terrorism Database*, <https://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=201509280053> (24.01.2022).

się najsilniejsze organizacje radykalnych Islamistów na terenie postradzieckiej Azji Centralnej. Polityka następcy Karimowa, drugiego Prezydenta Uzbekistanu, Shavkata Mirziyoyeva to swista odwilż i próba wyciągnięcia ręki do środowisk religijnych. Nie tylko z powodów presji międzynarodowej czy chęci zachowania stabilizacji, która pomoże w rozwoju turystyki, ale przede wszystkim nastawienia na przeciwdziałanie popularności fundamentalistów. Natomiast w kolebce centralnoazjatyckiego Islamu, Dolinie Fergańskiej i mieście Andżan, dziś nie ma już śladów po tragicznych wydarzeniach, jakie miały miejsce 17 lat temu, a wybory w 2021 roku, w których Mirziyoyev otrzymał 80.31% głosów, zostały ocenione przez OBWE następująco: „Pomimo niedawnych pozytywnych reform w wyborach prezydenckich w Uzbekistanie brakowało prawdziwej konkurencji, a w dniu wyborów odnotowano znaczne nieprawidłowości proceduralne”³⁷. Z drugiej jednak strony obserwatorzy z WNP określili wybory prezydenckie jako „konkurencyjne, wolne, otwarte i przejrzyste”³⁸. Mimo że w dalszym ciągu w kraju zdarza się zniechędzone, nastawione na zhańbienie obywateli, golenie bród wyznawcom Allaha³⁹, autor tekstu będąc międzynarodowym obserwatorem wyborów prezydenckich w 2021 z ramienia OSCE-ODIHR w Andżanie, dostrzegł wyraźne zmiany w kierunku liberalizacji wolności religijnej w Uzbekistanie.

BIBLIOGRAFIA

- Alarabiya. 2020. Uzbekistan repatriates 98 ISIS-linked women and children from Syrian camps. <https://english.alarabiya.net/News/world/2020/12/08/Uzbekistan-repatriates-98-ISIS-linked-women-and-children-from-Syrian-camps>.
- Baran Zeyno, Starr Frederick, Cornell E. Svante. 2006. “Islamic Radicalism in Central Asia and the Caucasus: Implications for the EU”. Silk Road Paper. Uppsala. Sweden.
- Betla. 2021. CIS observers describe Uzbekistan presidential election as competitive, free, open and transparent. <https://eng.belta.by/politics/view/cis-observers-describe-uzbekistan-presidential-election-as-competitive-free-open-and-transparent-144405-2021/>.
- Bowyer C. Anthony. 2008. Political Reform in Mirziyoyev’s Uzbekistan: Elections, Political Parties and Civil Society. Washington D.C: Institute for Security and Development Policy.
- CIA. The World Factbook. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/uzbekistan/#people-and-society>.
- Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism, A/RES/49/60 – Annex, 9 December 1994.
- Donovan Jeffrey. 2008. Former Uzbek Spy Accuses Government of Massacres, Seeks Asylum. RFE/RL. https://www.rferl.org/a/Former_Uzbek_Spy_Seeks_Asylum/1195372.html.

---

³⁷ “Despite recent reforms Uzbekistan’s presidential election lacked genuine competition, international”, observers say, <https://www.osce.org/odihr/elections/uzbekistan/502206> (25.01.2022).

³⁸ CIS observers describe Uzbekistan presidential election as competitive, free, open and transparent, <https://eng.belta.by/politics/view/cis-observers-describe-uzbekistan-presidential-election-as-competitive-free-open-and-transparent-144405-2021/> (25.01.2022).

³⁹ Milicyonierzy w Uzbekistanie zastawili diesiatki musulman sbrit’ borody, Radio Azattyk, 9 czerwiec 2021, <https://rus.azattyq.org/a/31298921.html> (24.02.2022).

- European Commission For Democracy Through Law, Agreements establishing the Commonwealth of Independent States. 1994. Strasbourg. Council of Europe.
- Global Terrorism Database.
<https://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=201509280053>.
- Gudawa Tiengiz. 2000. Wybory Karimowa w Uzbekistanie. Radio Swoboda.
<https://www.svoboda.org/a/24202038.html>.
- Human Rights Watch. 1993. „Straightening Out the Brains of One Hundred”: Discriminatory Political Dismissals in Uzbekistan. Helsinki Watch.
- Ilkhamov Alisher. 2001. Impoverishment of the Masses in the Transition Period: Signs of an Emerging „New Poor” Identity in Uzbekistan. Central Asian Survey. DOI: 10.1080/0263493012005544 2.
- Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, IFSH (ed.). OSCE Yearbook 2015. Baden-Baden 2016.
- Islamic Movement of Uzbekistan (IMU). <https://irp.fas.org/world/para/imu.htm>.
- Kasymova Nazokat. 2001. Uzbekistan and The Challenges of Creating a Regional Security System Within Central Asia. Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars; Kennan Institute Occasional Papers Series #279.
- Kucera Joshua. 2015. U.S. Defends Giving Armored Vehicles to Uzbekistan. Eurasianet.
<http://www.Eurasianet.Org/Node/74126>.
- KUN.UZ. 2021. Citizens can apply for ID-cards online. KUN.UZ.
<https://kun.uz/en/news/2021/01/04/citizens-can-apply-for-id-cards-online>.
- Lynch Thomas, Bouffard Michael, King Kelsey, Vickowski Graham. 2016. The Return of Foreign Fighters to Central Asia: Implications for U.S. Counterterrorism Policy. Strategic Perspectives. Washington, D.C.
- Muslim.uz. 2018. Uzbekistan – na nowom etapie swobody rieligii i ubiezdienij.
<http://old.muslim.uz/index.php/rus/stati/item/9829>.
- Najibullah Farangis. 2009. Uzbek Attacks Trip Alarm Bells In Ferghana. Radio Swoboda,
https://www.rferl.org/a/Uzbek_Attacks_Trip_Alarm_In_Ferghana/1740949.html.
- Olcott Brill Martha. 2003. „The War on Terrorism in Central Asia and the Cause of Democratic Reform”. Demokratizatsiya 11.
- Olivie Roy. 2001. *Généalogie de l’islamisme, 2e éd.* A Genealogy of Islamism. Paris: Hachette.
- Omelicheva Y. Mariya. 2016. „Islam and power legitimation: instrumentalisation of religion in Central Asian States”. Contemporary Politics. 22(2) DOI: 10.1080/13569775.2016.1153287.
- OSCE. 2021. Despite recent reforms Uzbekistan’s presidential election lacked genuine competition, international”, observers say.
<https://www.osce.org/odihr/elections/uzbekistan/502206>.
- Radio Azattyk. 2021. Milicyoniery w Uzbekistanie zastawili diesiatki musulman sbrit’ borody.
<https://rus.azattyq.org/a/31298921.html>.
- Rashid Ahmed. 2013. Dżihad – Narodziny wojującego islamu w Azji Środkowej. Warszawa: Dialog.
- Sanderson Thomas, Kimmage Daniel, Gordon David. 2010. From the Ferghana Valley to South Waziristan. Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies.

- Strachota Krzysztof, Falkowski Maciej. 2010. „Dżihad i Nowa Wielka Gra”. Punkt Widzenia. Wyd. OSW.
- Tucker Noah 2016. „Public and State Responses to ISIS Messaging: Uzbekistan”. CERIA. Brief No. 12. Washington, DC: Institute for European, Russian, and Eurasian Studies. <http://centralasiaprogram.org/blog/2016/02/16/public-and-state-responses-to-isis-messaginguzbekistan/>.
- United Nations Security Council. Islamic Jihad Group. https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/islamic-jihad-group.
- Wallas Tadeusz. 2018. Autorytarne systemy polityczne w Azji Centralnej – wnioski dla Unii Europejskiej. W Relacje Unii Europejskiej z Azją Centralną – Uwarunkowania, Wyzwania, Efekty. Tadeusz Wallas, Radosław Fiedler (red.). Poznań: Wyd. FNCE.
- Yangi O‘zbekiston. 2021. Operation „Mehr-5”: 93 women and children are returned from Syria. <https://yuz.uz/en/news/operation-mehr-5-93-women-and-children-are-returned-from-syria>.